

Dubravka Botica

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Odsjek za povijest umjetnosti

Dijana Požar

Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*

UDK / UDC: 728.82(497.5 Zagreb)

1. 7. 2013.

Dvorac Brezovica – razdoblja gradnje i opremanja

Ključne riječi: dvorac Brezovica, barokni dvorac, razdoblja gradnje, Drašković, Gyulay, A. Bauer, V. Kovačić
Key words: Brezovica Castle, Baroque castle, period of construction, Drašković, Gyulay, A. Bauer, V. Kovačić

Dvorac Brezovica se u povijesnoumjetničkoj literaturi ističe zbog oslika središnje dvorane s prizorima iz Sedmogodišnjeg rata, a u pregledima se navodi i kao primjer trokrilnog dvorca s ugaonim kulama. U istraživanjima koja provodimo od 2010. sa studentima diplomskog studija povijesti umjetnosti zagrebačkoga Filozofskog fakulteta otvorena su brojna pitanja koja prije nisu bila razmatrana. Odnose se na povijest gradnje dvorca koja se odvijala u nekoliko faza, kao i njegovo opremanje. U radu će biti razmotrena kronologija gradnje, s naglaskom na razdoblje kraja 18. stoljeća, te adaptacije koje su u dvorcu izoršene početkom 20. stoljeća kada ga je kupio zagrebački nadbiskup A. Bauer i angažirao arhitekta V. Kovačića.

Vlastelinstvo i dvorac Brezovica, veliki posjed nadomak Zagreba, bili su kroz povijest u vlasništvu niza pojedinaca i obitelji koji su redom pripadali najvišim krugovima i imali važnu ulogu u društvenom i političkom životu Hrvatske, od Zrinjskih, preko Draškovića, u čijem je vlasništvu posjed Brezovica preko stoljeće i pol, zatim obitelj Gyulay, te nakon kratkotrajnog razdoblja u posjedu trgovca Auša, dvorac prije stotinu godina kupuje Zagrebačka nadbiskupija. Kako su se izmjenjivali vlasnici, mijenjao se i izgled dvorca, no zadržala se funkcija reprezentativnog ladanja u neposrednoj blizini Zagreba, a veliki važni posjed bio je izvor znatnih sredstava vlasnicima. O reprezentativnom izgledu ladanjske rezidencije svjedoče nam opisi i starije snimke unutrašnjosti, prije svega dvorane, te perivoja. Koliko je značenje dvorac imao govore i činjenice da je upravo u Brezovici trebao odsjesti kralj Aleksandar s obitelji prilikom posjete Zagrebu u proljeće 1929., a u povodu toga su u suvremenoj periodici objavljene fotografije dvorca i unutrašnjosti.¹ U dvorcu je održan

i međunarodni kongres uz 3. izložbu *Novih tendencija* 1965. godine. Nakon Drugoga svjetskog rata dvorac je nacionaliziran, nakon čega su uslijedile neprimjerene namjene, da bi od 1960-ih doživio znatne izmjene za potrebe ugostiteljskog objekta. Kraj 20. stoljeća dvorac je dočekao u devastiranom stanju i bez namjene, a 2006. vraćen je Nadbiskupiji. Danas je izložen devastacijama, i u medijima se učestalo ističe kao primjer propadanja dvoraca. Upravo je loše stanje dvorca bilo povod pokretanju nastavno-istraživačkog projekta studentata i nastavnika Odsjeka za restauriranje i konzerviranje umjetnina Akademije likovnih umjetnosti, u suradnji sa studentima i nastavnicima Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Rezultati istraživanja provedenih u protekle dvije godine objavljeni su u publikacijama 2012. i 2013.²

Dvorac Brezovica jedan je od najvažnijih primjera reprezentativne profane arhitekture baroknog razdoblja, s iznimno vrijednim ciklusom zidnih slika u središnjoj

dvorani, no ima značajnu ulogu i u novijem razdoblju. Kako se pokazalo u istraživanjima, mjesto je suradnje dvojice možda i najvažnijih umjetnika početka 20. stoljeća; opsežnu intervenciju adaptacije pregradnje dvorca u ljetnu rezidenciju nadbiskupa Antuna Bauera vodi arhitekt Viktor Kovačić, začetnik hrvatske moderne arhitekture, a u tome je sudjelovao i slikar Ljubo Babić. Unatoč nesumnjivom značenju dvorca Brezovica, nikada nisu bila provedena sustavna povijesno-umjetnička istraživanja kompleksa, što je donekle ispravljeno u spomenutom nastavno-istraživačkom projektu.

Tijekom istraživanja dvorca otvorila su se brojna pitanja koja upućuju na složenu povijest izgradnje i opremanja. U ovom radu pobliže će se razmotriti razdoblje kraja 18. stoljeća kada su izvršene značajne pregradnje dvorca, te razdoblje početka 20. stoljeća, odnosno intervencije V. Kovačića u dvorcu.

Dvorac Brezovica u literaturi

U pregledima barokne umjetnosti kontinentalne Hrvatske dvorac Brezovica navodi se kao primjer trokrilnog dvorca s ugaonim cilindričnim kulama. Središnja dvorana kata ističe se visinom, što naglašava i veliki red pilastara na pročeljima, a prilazi joj se stubištem s lijepo oblikovanom ogradom od kovanog željeza. Ugaone kule imaju više dekorativnu, a ne obrambenu ulogu, kao i na dvorcu u Lužnici.³ Na to upućuje i njihov relativno mali promjer (4,1 m) za razliku od masivnih obrambenih kula debelih zidova na građevinama ranijeg nastanka (primjeri ugaonih kula u dvorcu Kerestinec, Gornja Rijeka, Gušćerovec, Lovrečina). U odnosu kula i krila, a posebno u oblikovanju krova u kojem se ističe središnja dvorana, V. Marković zapaža utjecaj »hildebrandtovski arhitekture«, odnosno bečkog dvorca Gornji Belvedere,⁴ što je ponovljeno i u najnovijem pregledu umjetnosti u Hrvatskoj.⁵ Pozornost istraživača privukao je oslik središnje dvorane, posebno specifična tematika prikaza bitaka iz Sedmogodišnjeg rata, datiran u 1776., prema godini na oltaru u kapeli u perivoju dvorca,⁶ a nedavno je datacija pomaknuta na 1775. godinu.⁷

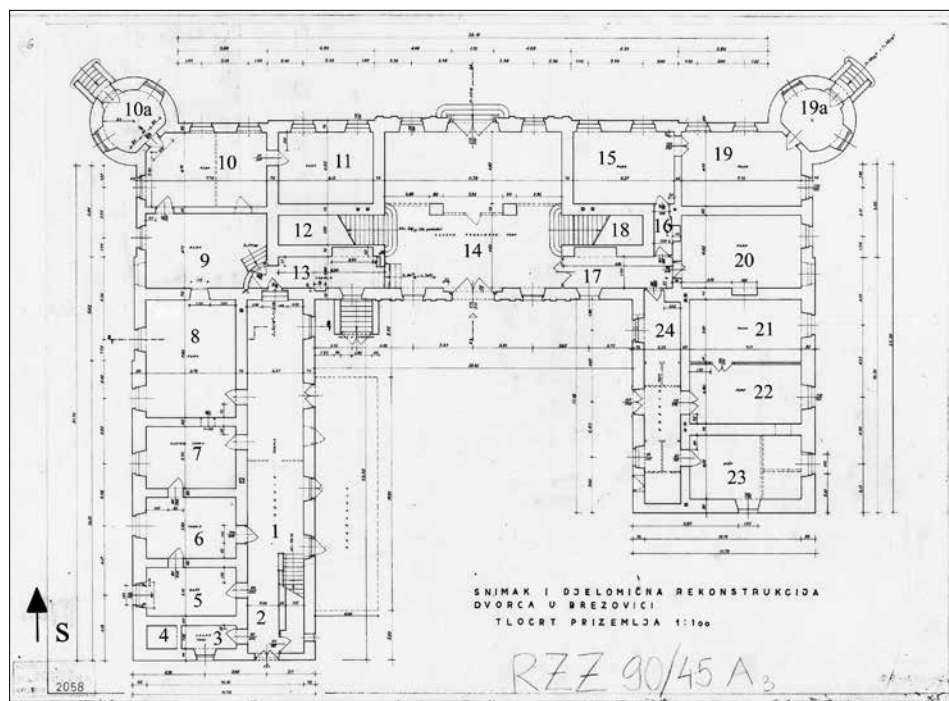
Iscrpan prikaz povijesti dvorca, na koji se oslanjaju i kasniji istraživači, donosi E. Laszowski 1897.⁸ te noviji M. Kruhek 1972.⁹ Brezovica se prvi put spominje 1277., u posjedu je gospodara Okića, a 1522. N. Mrnjavčića.¹⁰ Iz toga razdoblja sačuvan je i prvi opis dvorca, u diobenoj raspravi 1551. navodi se da je zidani grad (burg) okružen dvostrukim bedemom, sa zidanim okruglim tornjem na istočnoj strani. Kratko vrijeme posjed je u vlasništvu Petra Zrinskog.¹¹ Ivan Drašković i sin Nikola stječu pravo nad posjedom još 1660., a 1680. ga preuzimaju.¹² Od 1735. u vlasništvu je Josipa Kazimira Draškovića (Trakošćan, 1714. – Klenovnik, 1765.) a nakon njegove smrti dvorac nasljeđuje njegov sin Ivan VIII (? , 1740. – Varaždin, 1787.), koji živi u Brezovici

sa suprugom Eleonorom Malatinski i sinovima Jankom (Zagreb, 1770. – Radkersburg/Radgona, 1856.) i Jurjem V. (Petrinja, 1773. – Schrofen, 1849.).¹³ Već Laszowski dovodi i Josipa Kazimira Draškovića i sina Ivana VIII. u vezu s oslikom, što će za posljedicu imati često pogrešno isticanje Josipa Kazimira Draškovića kao naručitelja oslika, iako je datiran u 1776. (ili godinu prije), dakle čitavo desetljeće nakon njegove smrti.¹⁴ Janko Drašković zbog dugova prodaje 1807. Brezovicu banu Ignjatu Gyulayu. U posjedu te obitelji je do 1893.¹⁵ kada ga kupuje trgovac Auš.¹⁶ Nadbiskupija kupuje dvorac i posjed 1912., i u njezinu je vlasništvu do nacionalizacije 1946. godine.

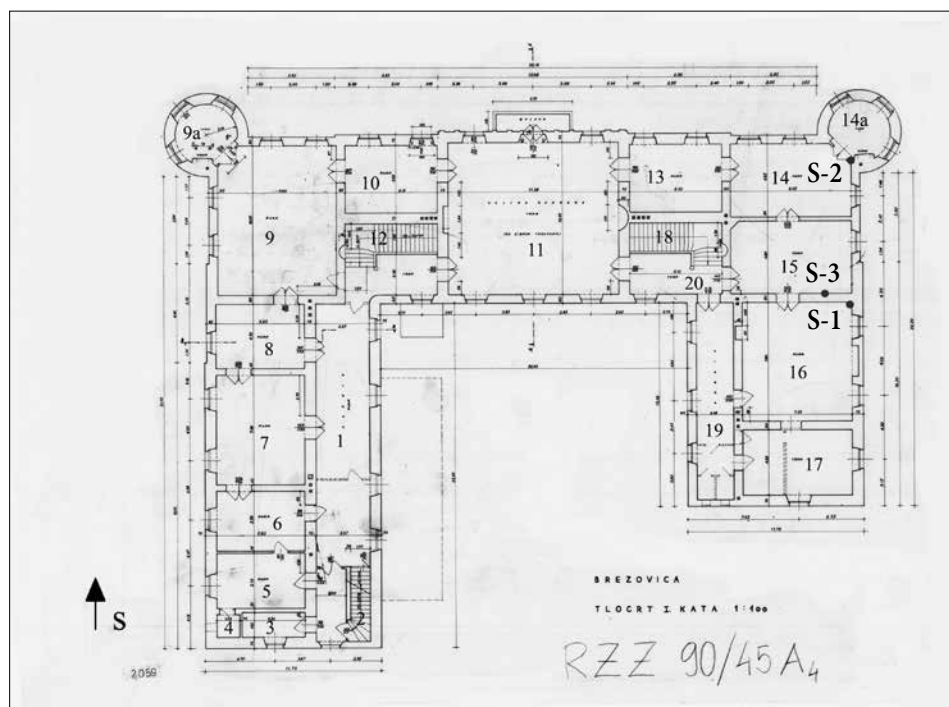
Pregradnja dvorca na kraju 18. stoljeća

Kako je istaknuto, dvorac Brezovica nije bio predmet sustavnih istraživanja, u literaturi se navodi kao primjer trokrilnog dvorca s ugaonim kulama, a datiran je prema osliku u 1776. godinu. U ovom će radu biti prikazani rezultati istraživanja i razmotreni novi prijedlozi o fazama izgradnje i opremanja dvorca iz razdoblja kraja 18. te početka 20. stoljeća.

Tlocrtno-prostorna organizacija dvorca upućuje na pomake u odnosu na ustaljena rješenja osamnaestostoljetne arhitekture, odnosno tipologiju istodobnih višekrilnih dvoraca u kontinentalnoj Hrvatskoj.¹⁷ Posebno se ističu krila nejednake duljine i širine, istočno je kraće: tvore ga dvije pravokutne prostorije, dok su u zapadnom četiri.¹⁸ Razlika se javlja i u oblikovanju hodnika koji ne teče kontinuirano uz vanjski zid prema unutarjem dvorištu, kako je to primjerice u dvorcima u Zajezdi, Gornjoj Bistri, Loboru, nego su hodnici bočnih krila uskim prolazima povezani s hodnicima glavnoga krila, koje prekida prostor veže, odnosno velike dvorane na katu. Veža u prizemlju i dvorana na katu zapremaju čitavu dubinu glavnoga krila, srodno prostornoj organizaciji u palači Vojković-Oršić-Rauch na Gornjem gradu ili dvorcu u Lužnici (sl. 1, 2). Izražena asimetrija u oblikovanju krila dvorca suprotna je načelima gradnje u baroknom razdoblju,¹⁹ a nejednaka krila često upućuju na gradnju u više razdoblja (primjerice u dvorcima u Gornjoj Stubici, Mirkovcu, Svetom Križu Začretje),²⁰ no to se do sada nije razmatralo u dvorcu Brezovica. Istočno kraće krilo je poslije prigrađeno, a tomu u prilog govore i arhivski podaci. Na prikazu na Jozefinskoj karti iz 1783./84., izvoru koji se prije nije istraživao u ovom kontekstu, iako u malom mjerilu, razaznaje se dvokrilni dvorac – bez istočnog krila.²¹ Uz to, u starijim dokumentima u opisu posjeda koristi se termin *curia*, kurija (v. bilj. 11), koji se u pravilu koristi za manje građevine, što pokazuje da dvorac nije izvorno građen kao višekrilni. Zanimljiv podatak o gradnji donosi i M. Kruhek, u opisu posjeda i prihoda iz 1786., navodi dokument iz iste

1. Tlocrt prizemlja (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine) / Plan of the ground floor, Ministry of Culture, Directorate for the Protection of Cultural Heritage

2. Tlocrt kata s ucrtanim položajem sonde (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine) / Plan of the first floor indicating the positions of the probes. Ministry of Culture, Directorate for the Protection of Cultural Heritage

mape: »zidana građevina pred malo godina *ad duas alas eleganter erectum*«, s novonamještenim prostorijama u prizemlju i na prvom katu.²²

Da je u jednoj od građevinskih faza dvorac bio dvokrilna građevina, kao što je prikazano na karti jozefinske izmjere, potvrđeno je konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima

3. Sonda 2 (foto: D. Botica) / Probe no. 2

na samoj zgradi provedenima 2011. i 2012. godine. Sonda otvorena na spoju sjevernog i istočnog zida prostorije 16 na katu građevine nedvojbeno je pokazala da je na stariju strukturu sjevernog zida, ožbukano i višekratno oličenog, koji je bio južno pročelje glavnog krila, u kasnijoj fazi naknadno prigraden današnji istočni zid prostorije 16 (sonda 1; sl. 2), odnosno pročelni zid istočnoga krila dvorca.²³ Na sjevernom zidu u prostoriji 16 pronađen je zazidani otvor zaključen segmentnim lukom (sonda 2; sl. 2, sl. 3). Relativno mala visina otvora²⁴ u odnosu na postojeću razinu poda prostorije sugerira da nije riječ o prozoru ranije građevne faze, a kako je pronađeni otvor bio smješten na pročelnom zidu, moguće je da je služio kao prolaz (otvor) prema ranijoj vanjskoj komunikaciji.

Pretpostavke o naknadnoj prigradnji istočnog krila potvrđuje i zabatni zid u tavanskom prostoru (iznad sjevernog zida prostorije 16) koji sada odjeljuje prostor tavana nad glavnim od onoga nad istočnim krilom. Zabatni je zid s južne strane ožbukano i oličen, a u gornjem mu je dijelu sačuvan okulus s vidljivim tragovima položaja stolarije, što također nedvojbeno upućuje na naknadnu dogradnju istočnoga krila dvorca. Zabatno polje s okulusom, koje je poprečno na smjer pružanja krila, iako je neuobičajeno rješenje, nalazimo na primjerima stambene arhitekture 18. i 19. stoljeća, dvorcu u Kutjevu²⁵ i na gradskim kućama (dvorišno pročelje kuće br. 6 na glavnom trgu u Samoboru).

Vjerojatno je i zapadno krilo dvorca rezultat naknadne dogradnje, izvedene prije dogradnje istočnoga krila. Na to upućuju vertikalne pukotine na bočnim stranama prolaza iz hodnika glavnoga krila prema hodniku zapadnoga krila na katu, kao i smještaj podruma samo ispod glavnoga krila.

Za konačne zaključke nužno je provesti daljnja istraživanja, no sada možemo iznijeti neke pretpostavke o razdoblju pregradnje starije građevine krajem 18. stoljeća. Riječ je o dvokrilnoj građevini (prema jozefinskoj karti) ili jednokrilnoj

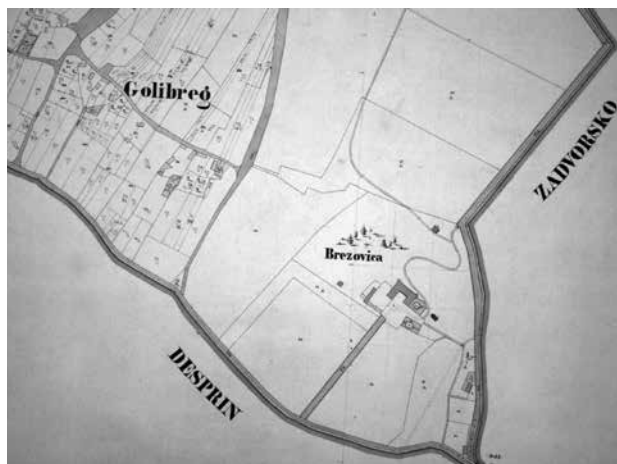
građevini, na što upućuje podrum ispod središnjeg krila, koji je imao dva vanjska ulaza, a otvor na katu pokazuje i moguću vanjsku komunikaciju. Usporedbom sa starijim dvorcem obitelji Drašković u Božjakovini, gospodarski važnom imanju ove grane obitelji, u čijem je posjedu od 1685. do kraja 19. stoljeća,²⁶ moguće je razmotriti arhitektonske karakteristike pretpostavljene najstarije faze, jednokrilnog dvorca. Nedaleko od novijega, dvokrilnog kasnobaroknog dvorca smještena je izdužena zidana katnica pravokutnog tlocrta zvana »Lješćara«, odnosno dvorac Blahimir, kojoj je do nedavno bilo sačuvano visoko izduženo četverostrešno krovništvo.²⁷

Iako skromnija od Brezovice, vjerojatno i starija zgrada dvorca Blahimir pokazuje nekoliko sličnosti s glavnim krilom (vjerojatno i najstarijim dijelom) brezovičkog dvorca. Glavno je pročelje obiju građevina raščlanjeno s jedanaest prozorskih osi, a središnji je dio rizalito istaknut. Glavni je ulaz na obje građevine smješten u središnjoj osi prizemlja, ali je dvorcu Blahimir sačuvan naknadno dograđen zidani trijem pred ulazom.²⁸ Plitki vijenac pravokutnog presjeka odvaja etaže, a mjestimično sačuvane istaknute opeke u vrhu vanjskih zidova ukazuju da su pročelja dvorca Blahimir vjerojatno završavala holkelom, kao i pročelja Brezovice, izuzev pročelja dvorane.

Podrumu koji se pruža ispod čitave površine prizemlja dvorca Blahimir pristupa se dvama bočno postavljenim vanjskim ulazima, nekada natkrivenima drvenim trijemovima, koji su vidljivi na staroj fotografiji.²⁹ Vanjski ulazi u podrum i u Brezovici su bočno postavljeni, ali nisu smješteni u krajnje prozorske osi.³⁰ I jednima i drugima se pristupalo nisko položenim stubama čiji je početak bio odmaknut od pročelja (danas zatrpani).

Na osnovi iznesenog, možemo iznijeti prijedlog o pregradnji dvorca Brezovica u reprezentativnu rezidenciju obitelji Drašković, kada je prigraden istočno krilo, dok istraživanja na zapadnom krilu još predstoje. Tada je vjerojatno pregrađeno i središnje krilo, »ugrađena« je središnja dvorana i veža sa stubištima, jer su tako organizirano stubište i dvorana jedino logični u trokrilnoj organizaciji dvorca. Na pregradnju ulaznoga monumentalnog dijela upućuje i razlika u oblicima svodjenja; bačvasti svodovi su u prostorijama prizemlja, dok su u ulaznom dijelu češke kape. Na zidovima uz krakove obaju stubišta pronađeni su zazidani lučni otvori, te je stubište možda imalo slobodnostojeću ogradu. Tada je vjerojatno u dvorcu izvedeno i *terazzo* popločenje, u prizemlju i na katu te središnjoj dvorani, koje je izvedbom obruba, bojom i vrstom kamena srodno onom u dvorcu u Gornjoj Bistri, datiranom na kraj 18. stoljeća.³¹

Ostaje otvorenim pitanje kada datirati ovaj zahvat. Osluk središnje dvorane, a time i pregradnja, prema osliku kapele (!) u perivoju dvorca smješten je u 1776., odnosno 1775. Ovako veliki zahvat zasigurno se nije dogodio ranije, jer je Josip Kazimir († 1765.) ostavio velike dugove, a nikakvi radovi na dvorcu ne spominju se u pismima grofice Eleonore Drašković iz 1767. do 1770. godine.³² Taj zahvat vjerojatno treba smjestiti

4. Katastarski nacrt posjeda Brezovica iz 1861. (Hrvatski državni arhiv, Državna geodetska uprava) / *The Land registry office plan of Brezovica Castle made in 1861. Croatian State Archives, State Geodetic Office*

u vrijeme neposredno nakon jozefinske karte (1783. do 1784.), što potvrđuje i podatak iz 1786., koji donosi M. Kruhek, o pregradnji »prije malo godina« (v. bilj. 22), kao i okolnost da 1787. umire vlasnik dvorca Ivan VIII. Drašković. Crtež *gastzimmer* u Fondu obitelji Drašković možda je nastao prilikom ovih pregradnji, jer odgovara načinu crtanja toga razdoblja, no ne može ga se povezati s nekom od prostorija u dvorcu.³³

U naknadnoj intervenciji prigradene su i kule. Otvaranjem sonde na spoju kule i prostorije središnjeg krila (sonda 3; sl. 2) utvrđena je razlika u vezanju i dimenzijama opeka. Kule su ucrtane na katastarskoj karti iz 1861. (sl. 4), na kojoj je dvorac u današnjim gabaritima, no Laszowski navodi da su novijeg datuma: »... na svakom uglu pročelja prizidana je okrugla dvokatna kula, nadkrita bielim limom... ove kule sagrađene su u novije doba, lih na ures grada, a ne kao kod drugih gradova u svrhu obrane«.³⁴

I plastična dekoracija središnjega dvokatnog dijela pročelja upućuje na naknadne promjene. Udvojeni plitki rizalitni istaci, širi i na njega prislonjen uži, razlikuju se od ustaljenog rješenja na pročeljima dvoraca kraja 18. stoljeća, gdje istak na pročelju prati dimenzije središnje dvorane (dvorci u Oroslavju, Loboru, Donjoj Bedekovčini). Na oštećenim dijelovima pročelja, s kojih je žbuka otpala, jasno je vidljivo da je postojeća dekoracija (veliki red pilastara i lezene u prizemlju, te pilastri na kulama) naknadno aplicirana na stariju

strukturu što je potvrđeno i sondiranjem.³⁵ Na položaju otpalog obrata bogato profiliranoga završnog vijenca iznad kapitela pilastra vidljivo je da je izveden isključivo u žbuci, bez istaknute zidane podloge, što također pokazuje njegovo naknadno postavljanje na pročelje.

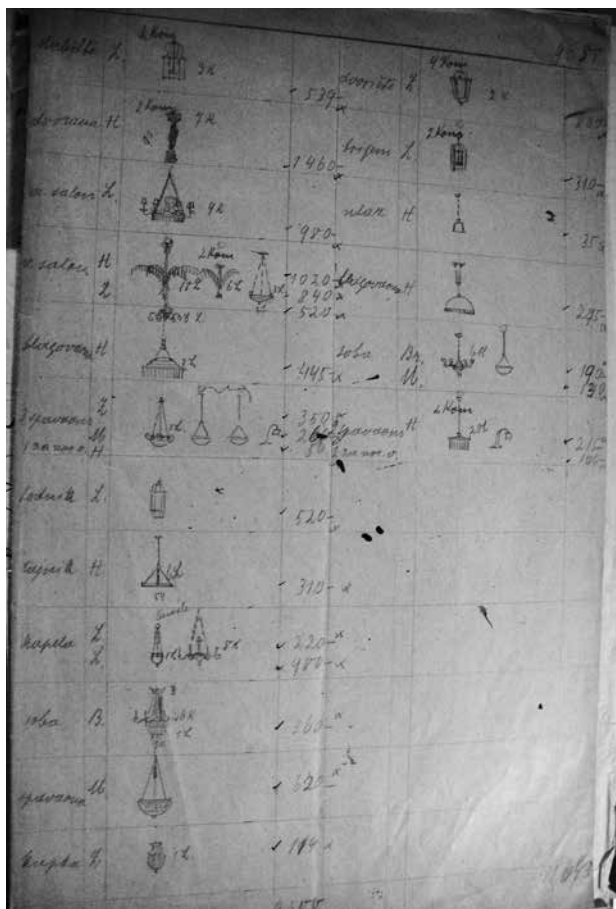
U reprezentativnoj profanoj arhitekturi toga razdoblja nalazimo srodne primjere apliciranja velikog reda lezana ili pilastara na pročeljima. U pregradnji najznačajnije gornjogradske palače toga razdoblja, palače Banskih dvora na Markovu trgu, koje ban Gyulay daje obnoviti 1808. i 1809. a radove je vodio Ivan Eithier,³⁶ na pročelje su aplicirane lezene koje se protežu čitavom visinom. Podsjetimo, upravo ban Gyulay dvije godine ranije kupuje posjed i dvorac Brezovicu.

Na glavnom pročelju prema perivoju, do kojeg je vodila prilazna vijugava cesta, iznad portala nalazio se balkon, uklonjen u obnovi 1960-ih, prilikom koje su zatvorena vrata kojima se balkonu pristupalo iz velike dvorane, a zazidana su i vrata ulaza u obje kule te uklonjena stubišta koja su do njih vodila.³⁷ (Sl. 5) Balkon se oslanjao na konzole ukrašene rozetama, jednako oblikovanim kao rozeta na zaglavnom kamenu portala. Taj karakterističan dekorativni motiv arhitekture ranog 19. stoljeća, prema L. Dobronić »empirska rozeta«, na zaglavnom kamenu glavnog portala javlja se na kaptolskoj kuriji u Sesevskom Kraljevcu koja se gradi 1828. godine prema projektu Jurja Eithera.³⁸

Prigradnja balkona odnosno češće altana oslonjenih na stupove, raširena je pojava u 19. stoljeću (Lobor, Stubički Golubovec, Gornja Stubica) te otvara mogućnost da je prilikom navedenog preoblikovanja plastične dekoracije izveden i balkon u središnjoj osi velike dvorane na katu. Taj bi se zahvat mogao smjestiti u vrijeme bana Gyulaya, a pokazuje srodnosti s djelima graditelja obitelji Eithier. Daljnja istraživanja i arhivske građe i komparativnih primjera, kao i same građevine, mogu potvrditi ove pretpostavke ili dati druge odgovore. Navedeno pokazuje da je razdoblje u kojem je Brezovica u vlasništvu obitelji Gyulay u povijesti posjeda i dvorca bilo značajnije negoli se to do sada smatralo.

5. Snimka pročelja dvorca s balkonom (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine) / *The front of the Castle and its balcony. Ministry of Culture, Directorate for the Protection of Cultural Heritage*

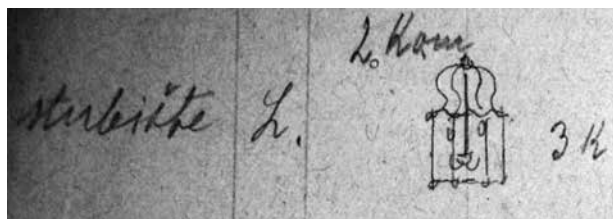

6. Popis i crteži rasvjetnih tijela, ostavština V. Kovačića (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine) / List and drawings of light fixtures, V. Kovačić's legacy. Ministry of Culture, Directorate for the Protection of Cultural Heritage

Preuređenje dvorca početkom 20. stoljeća

Značajna je intervencija na dvorcu izvedena početkom 20. stoljeća, nakon što ga Zagrebačka nadbiskupija 1912. godine kupuje od trgovca Auša kada se uređuje za potrebe ljetne rezidencije nadbiskupa Antuna Bauera. Na imanju je uređeno veliko gospodarstvo koje je nadbiskupiji donosilo znatne prihode od ratarstva i stočarstva. Za obnovu dvorca angažiran je arhitekt Viktor Kovačić (Ločka Vas kraj Huma na Sutli, 1874. – Zagreb, 1924.) koji na Brezovici radi od 1915. do 1919. godine, nakon što je nekoliko godina ranije, prije početka Prvoga svjetskog rata, vodio obnovu dvorca obitelji Turković u Kutjevu, koja do sada u literaturi nije detaljnije obrađena.

O izgledu dvorca prije Kovačićeve intervencije svjedoči relativno velik broj dokumenata: dva tlocrta (prizemlja i kata) koji se datiraju u 1895. godinu,³⁹ kao i dvanaest fotografija S. Weinricha, kraljevskoga bavarskog fotografa čiji je atelje bio u Ilici 34 u Zagrebu.⁴⁰ Iako Weinrichove

7. Crtež V. Kovačića za rasvjetno tijelo na stubištu, ostavština V. Kovačića (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine) / Drawing by the architect V. Kovačić for a staircase light. Ministry of Culture, Directorate for the Protection of Cultural Heritage

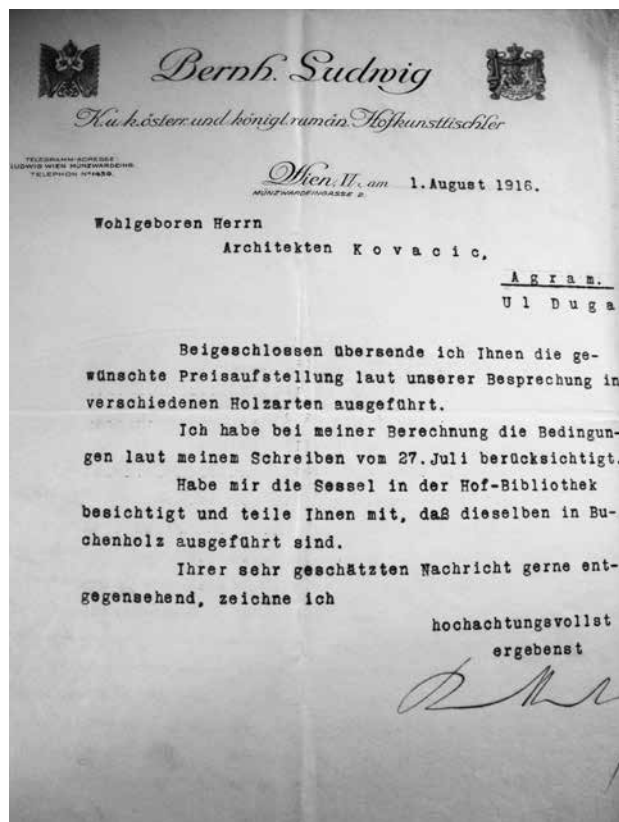

8. Stubište dvorca Brezovica, detalj (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine) / Detail of the staircase of Brezovica Castle, Ministry of Culture, Directorate for the Protection of Cultural Heritage

fotografije dokumentiraju ponajprije oslik velike dvorane, na nekima su vidljivi i dijelovi opreme prostorije: namještaj, središnji luster, tepisi, klavir, ukrasno bilje. U niši na istočnom zidu dvorane bila je smještena visoka bijela emajlirana peć kružnog presjeka, ukrašena vratašcima s reljefima te perforiranim metalnim kruništem na vrhu.

O Kovačićevoj je intervenciji Gj. Szabo 1928. zapisao: »Dobro je znao Kovačić da se stari gradjevni spomenici uopće ne mogu restaurirati, već tek konservirati (nadbiskupski dvor u Brezovici), pa bi uvijek tako i radio.«⁴¹ Ostali autori koji su se bavili njegovim djelom uglavnom tek spominju uređenje velike dvorane, neprecizno je datirajući.⁴²

U sklopu ovoga projekta istraživanjima dokumentacije iz Kovačićeve ostavštine⁴³ ustanovljeno da je zahvat na Brezovici bio znatno većeg opsega nego što se to u literaturi navodilo. Pouzdano je utvrđeno da je Kovačić proveo adaptaciju interijera čitave građevine, a ne samo središnje dvorane. Od građevinskih mu je zahvata moguće pripisati izvedbu zrcalnog svoda u blagovaonici, prostoriji u zapadnom krilu kata, o čemu svjedoči nekoliko sačuvanih skica, presjeka prostorije te detaljnih opisa namještaja i opreme.⁴⁴ Sačuvan je i shematski tlocrt kata s ucrtanim intervencijama po prostorijama te tlocrt velike dvorane s ucrtanim položajem pojedinih komada namještaja i opreme. U pismu iz 1916. godine spominje se izvedba novog plafona s holke-lom i stropnim vijencem u skladu s nacrtima te popravak

9. Pismo bečkoga dvorskog stolara o izvedbi stolaca prema uzoru na one u dvorskoj knjižnici, ostavština V. Kovačića (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine) / Letter of a cabinet maker at the Court in Vienna, related to the making of a chair imitating the chairs in the Court library. Ministry of Culture, Head Office for the protection of the cultural heritage

završnoga zidnog vijenca velike dvorane. Različite vrste rasvjetnih tijela (lusteri, zidne i stojeće svjetiljke), prikazane na brojnim skicama (sl. 6), vidljive su na nekoliko sačuvanih starih fotografija koje prikazuju izgled interijera nakon Kovačićeve adaptacije.⁴⁵ (Sl. 7, 8) Većinom su naručene od

renomiranih proizvođača iz Austrije o čemu svjedoči opsežna pisana korespondencija. Sličan je slučaj i s namještajem o čijoj izvedbi šalje detaljne upute proizvođačima, raspitujući se o cijenama i izgledu tkanina za tapeciranje, precizirajući detalje oblikovanja, bojenja i pozlate (sl. 9). U sačuvanoj su dokumentaciji pronađene fotografije dvaju salona dvorca Schönbrunn koji je nesumnjivo poslužio kao uzor za oblikovanje otmjenog ambijenta primjerenog reprezentativnom brezovičkom zdanju. Namještaj koji naručuje iz Beča uglavnom je »antiknoga karaktera« koji smatra primjerenim aristokratskoj ladanjskoj rezidenciji (sl. 10). Kovačić se tako u opremanju interijera nastoji uklopiti u prostor iz baroknog razdoblja, kako ističe M. Begović, »priključak« na prošlost postiže opremanjem namještajem koji je u skladu s građevinom, a posebno cijeni mobilijar 18. stoljeća.⁴⁶ Nastavljajući se na Wagnerovo učenje o »važnosti regionalne tradicije uključujući i genius loci, nastojao (je) novo stopiti s naslijeđenim, a ne (i)zbrisati zatečeno i graditi sve ispočetka.«⁴⁷ Te specifičnosti Kovačićeva djelovanja potvrđuje opremanje brezovičkog dvorca, pažljivo iz ponude renomiranih bečkih trgovaca bira (neo)barokni namještaj primjeren opremanju reprezentativne dvorane barokne ladanjske rezidencije. No u opremanju privatnih prostorija nadbiskupa Bauera, sobe uz kapelu u kuli dvorca, koristi se starijim neogotičkim namještajem iz sakralnih građevina, iz kapele sv. Jurja preneseni su klecalo, naslonjač, oltar i drugi namještaj.⁴⁸ Slično je postupio i nekoliko godina prije u opremanju vile Roberta Frangeš-Mihanovića na Rokovu perivoju, u koju uz nove ormare upotrebljava drvene obloge iz zagrebačke katedrale, uklonjene prilikom neogotičke obnove, a neki dijelovi namještaja potječu iz sakristije franjevačke crkve u Klanjcu.⁴⁹ U sačuvanoj su dokumentaciji pronađeni podaci da je u Brezovicu preneseno nekoliko umjetnina iz Odljela za bogoštovlje i nastavu u Opatičkoj ulici, dok je željezna bijelo emajlirana peć u listopadu 1917. godine privremeno prenesena u veliku salu na prvom katu Banskih dvora.

10. Središnja dvorana (Svijet, 1929.) / Central hall of the castle, Svijet, 1929

U vezi s postavljanjem novih rasvjetnih tijela u svim prostorijama kata, veži prizemlja i na pročeljima uz portale na sjevernom i južnom pročelju glavnoga krila, provedena je elektrifikacija čitave zgrade koju provodi *Elektrotehnička radiona Franje Juriše* iz Zagreba. Obrtničke je radove Kovačić povjeravao domaćim tvrtkama i majstorima, dok je elemente luksuzne opreme naručivao uglavnom od proizvođača iz Beča. Među izvođačima građevinskih radova je i renomirana zagrebačka tvrtka *Hönigsberg i Deutsch* čijih je nekoliko dostavnica za građevinski materijal sačuvano u dokumentaciji. Od iznimnog je značenja pismo Ljube Babića iz 1917. godine kojim obavještava Kovačića da je spreman izvesti nužne popravke na obnovljenim dijelovima oslika dvorane, upozoravajući da su prilikom adaptacije građevine provedeni i restauratorski radovi na osliku dvorane. Obujam tih intervencija tek predstoji istražiti na osliku.

Zaključak

U radu su izložena neka od pitanja koja su se otvorila tijekom istraživanja kompleksa dvorca Brezovica, jednog od naših najznačajnijih primjera reprezentativne profane arhitekture. Odgovori na njih nisu konačni, a brojna pitanja tek treba postaviti u daljnjim istraživanjima. Značajan doprinos poznavanju povijesti gradnje i opremanja dvorca svakako je ustanovljavanje više faza, što do sada nije bilo razmatrano. Najznačajnije intervencije na dvorcu mogu se smjestiti u vrijeme kada je on u vlasništvu obitelji Drašković, ali i Gyulay te nadbiskupa Bauera. Prijašnja skromnija građevina krajem 18. stoljeća pregrađuje se u monumentalni barokni dvorac, a uređenje se nastavlja i početkom 19. stoljeća. Početkom 20. stoljeća dvorac je temeljito preuređen prema projektu V. Kovačića, a unutar njegova opusa ova velika i značajna narudžba manje je razmatrana. Taj »promotor hrvatske moderne arhitekture« u Brezovici se pokazuje kao »moderne tradicionalist« s osjećajem za prostor u kojem intervenira ali i ukus naručitelja⁵⁰ kojem se prilagođava odabirom namještaja.

Brojne promjene koje su se u arhitekturi i opremanju dvorca Brezovica odvijale prema narudžbi istaknutih vlasnika, a koje do sada nisu bile predmet sustavnog istraživanja, upućuju na potrebu daljnjeg istraživanja dvorca u njegovoj povijesnoj slojevitosti koja se pokazuje sve složenijom i bogatijom a time i zanimljivijom za istraživanja.

BILJEŠKE

1 MATEJA KUKA, IVA RAIČ STOJANOVIĆ, *Osvrt na postojeću literaturu o dvorcu u Brezovici*, Multidisciplinarna istraživanja kompleksa dvorca Brezovice. Izvještaj prve faze istraživanja studenata Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta i Odsjeka za restauriranje-konzerviranje umjetnina Akademije likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, (ur.)

Dubravka Botica, Filozofski fakultet Sveučilišta, Odsjek za povijest umjetnosti; Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 2012., 12–14.

2 Opširnije o projektu i suradnicima, v. mrežnu stranicu projekta na <http://www.ffzg.unizg.hr/povum/?p=5014>.

3 ANĐELA HORVAT, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, ANĐELA HORVAT, RADMILA MATEJČIĆ, KRUNO PRIJATELJ, Barok u Hrvatskoj, Liber, Zagreb, 1982., 34–37, slika 58. pročelje iz perivoja. Spominje i kapelu u perivoju dvorca.

4 VLADIMIR MARKOVIĆ, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb, 1995., 114. Dvorac Gornji Belvedere kao ljetnu rezidenciju princa Eugena Savojskog radi J. L. von Hildebrandt, od 1721. do 1723., nakon dvorca Donji Belvedere, 1714.–1716.

5 KATARINA HORVAT-LEVAJ, *Barokna arhitektura*, Hrvatska umjetnost. Povijest i spomenici, (ur.) Milan Pelc, Institut za povijest umjetnosti; Školska knjiga, Zagreb, 2010., 282.

6 ANĐELA HORVAT (bilj. 3), 187. Prikaz starijih istraživanja u: MIRJANA REPANIĆ-BRAUN, *Prilog istraživanju zidnih slika u dvorcu Brezovica*, Peristil, 54 (2011.), 161–162. U kanonskim vizitacijama spominje se drvena kapela, posvećena 1713., a zidana je građena 1749. godine. IGOR LOINJAK, *Arhivska građa Nadbiskupskoga arhiva u Zagrebu o brezovičkome dvorcu*, Multidisciplinarna istraživanja kompleksa dvorca Brezovice. Izvještaj prve faze istraživanja studenata Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta i Odsjeka za restauriranje-konzerviranje umjetnina Akademije likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, (ur.) Dubravka Botica, Filozofski fakultet Sveučilišta, Odsjek za povijest umjetnosti; Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 2012., 29–30.

7 Nastanak oslika povezuje se s generalnom skupštinom masonske lože na kojoj je kao veliki majstor izabran Ivan Drašković, koja je održana u dvorcu od 22. do 24. svibnja 1775.; MIRJANA REPANIĆ-BRAUN (bilj. 6), 164–166.

8 EMILIJ LASZOWSKI, *Brezovica*, Prosvjeta, V/20 (1897.); pretisak u EMILIJ LASZOWSKI, *Hrvatske povijesne građevine: Mjestopisni i povijesni opisi gradova, kula, samostana, crkava i drugih povijesnih građevina domovine Hrvata*, Zagreb, 1902.

9 MILAN KRUHEK, *Posjedi, gradovi i dvorci obitelji Drašković*, Kaj, V/11 (1972.), 82–95.

10 EMILIJ LASZOWSKI (bilj. 8, 1897.), 630, 661.

11 U popisu zaplijenjenih dobara obitelji navodi se »curia Brezovica«, te popis predmeta koji su zaplijenjeni; EMILIJ LASZOWSKI, *Razgrabljene stvari grofa Petra Zrinskog i Franje Krsta Frankopana i njihovih pristaša g. 1670.–1671.*, *Starine JAZU*, 41 (1948.), 221–222.

12 MILAN KRUHEK (bilj. 9), 91–92; EMILIJ LASZOWSKI (bilj. 8, 1902.), 25.

13 BALTAZAR ADAM KRČELIĆ, *Annae ili historija*, (ur.) N. Majnarić, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1952., 514, 520; MIROSLAVA DESPOT, *Slobodar-grof Juraj V Drašković, izdavač naprednog časopisa »Misli iz Švicarske«*, Kaj, V/11 (1972.), 27–31. Godine 1791. načinjen je inventar posjeda; ANA KANIŠKI, *Rezultati arhivskih istraživanja (Hrvatski državni arhiv i Državni arhiv u Zagrebu)*, Multidisciplinarna istraživanja kompleksa dvorca Brezovice. Izvještaj prve faze istraživanja studenata Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta i Odsjeka za restauriranje-konzerviranje umjetnina Akademije likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, (ur.) Dubravka Botica, Filozofski fakultet Sveučilišta, Odsjek za povijest umjetnosti; Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 2012., 26.

14 EMILIJ LASZOWSKI (bilj. 8, 1902.), 30; STJEPAN MARKULIN, *Nadbiskupsko dobro Brezovica*, Obitelj: ilustrirani tjednik, III/6 (1931.), 81; ANĐELA HORVAT (bilj. 3), 186–187.

15 U popratnim dokumentima uz katastarsku kartu iz 1861. kao vlasnik se navodi grof Franjo Gjulaj; *Original Parzellen Protocoll der Gemeinde Golibreg, 1861.*, Hrvatski državni arhiv, Državna geodetska uprava.

16 MAJA ŽVORC, *Obitelj Drašković – vlasnici Brezovice*, Multidisciplinarna istraživanja kompleksa dvorca Brezovice. Izvještaj prve faze istraživanja studenata Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta i Odsjeka za restauriranje-konzerviranje umjetnina Akademije likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, (ur.) Dubravka Botica, Filozofski fakul-

tet Sveučilišta, Odsjek za povijest umjetnosti; Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 2012., 20.

17 O tlocrtnoj organizaciji višekrilnih dvoraca v. VLADIMIR MARKOVIĆ (bilj. 4), 14 i d.

18 Broj prostorija prema tlocrtu iz 1952., a prije prenamjene u ugostiteljski objekt kada su prostorije na krajevima krila pregrađene u sanitarne čvorove. Prostorije obaju krila grupirane su uz vanjska pročelja, dok su prema dvorišnoj strani smješteni hodnici. Hodnik zapadnoga krila širine je 3,5 m, svoden je križno bačvastim svodom, dok je hodnik u istočnom dijelu širine 2,4 m i natkriven je stopom, a krila su približno jednake širine – zapadno 11,87 m, istočno 11,77 m.

19 O značenju simetrije u arhitekturi i uređenju baroknog društva v. G. HEISS, *Die Liebe der Fürsten zur Geometrie: Adelserziehung und die Wertschätzung der höfischen Gesellschaft für Symmetrie und Regelmäßigkeit*, Barock: Neue Sichtweisen einer Epoche, (ur.) Peter J. Burgard, Böhlau, Wien, 2001., 101–119.

20 VLADIMIR MARKOVIĆ (bilj. 4), 14.

21 Zemljovid Civilne Hrvatske rađen od 1783. do 1784., naziv mu je *Militärische Mappa von Provincial Croatien, aufgenommen unter der Direction des Oberstleutnant Jenej in den Jahren 1783–1784*, podijeljen u 71 sekciju, opis je u jednoj sekciji, a načinjen je i indeks. Za osobnu carevu upotrebu načinjen je i umanjeni zemljovid koji se sastoji od 19 listova, usp. ROBERT RILL, *Jozefinski vojni zemljovidi na prostoru Republike Hrvatske*, Hrvatska na tajnim zemljovidima; Zagrebačka županija, II., Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2009., 28.

22 »Gospodski su bile namještene 24 takve prostorije koje su gospodarima pružale svu ugodnost plemenitog boravka«, citirano prema M. KRUHEK (bilj. 9), 92.

23 Sondiranja na istočnom pročelju nisu pokazala rezultate jer je s vanjske strane zid podebljan rizalitim istakom u debljini jedne opeke.

24 Zazidani je otvor visok 253 cm od postojeće razine poda, a širok je 160 cm. Bočne mu stranice nisu pravilne, a s unutrašnje strane otvora nisu sačuvani ni žbuka ni nalič.

25 MLADEN OBAD ŠČITAROCI, BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠČITAROCI, *Dvorci i perivoji u Slavoniji – od Zagreba do Iloka*, »Ščitaroci«, Zagreb, 1998., 198–199.

26 MAJA ŽVORC (bilj. 16), 18.

27 Zgrada je početkom 2012. godine bila u ruševnom stanju, urušavanjem krova uništena je unutarnja drvena međukatna konstrukcija, pregradni zidovi te dijelovi pročelnih zidova, a stolarija je gotovo u potpunosti propala. Dvorac Blahimir nije sustavno istražen, spominje se u ANĐELA HORVAT, *Pregled spomenika kulture s područja općine Dugo Selo*, Kaj, IV (1981.), 70–71, fotografija na str. 66. MLADEN OBAD ŠČITAROCI, BOJANA BOJANIĆ OBAD ŠČITAROCI (bilj. 25), 84–91, datiraju ga na početak 18. stoljeća ne navodeći izvor. Na fotografiji koju donose zgrada je u dobrom stanju, a krovšte je čitavo.

28 Na stražnjem pročelju dvorca Blahimir asimetrično su raspoređeni otvori različitih dimenzija. Oblikovanje plastične dekoracije trijema upućuje na vjerojatnu naknadnu dogradnju.

29 ANĐELA HORVAT (bilj. 27), 66.

30 Ulazi u podrum zabilježeni su na tlocrtu iz 1952., a zazidani u obnovi 1960-ih.

31 IRENA RAVLIĆ, PETRA ŠLOSEL, *Analiza terrazzo popločenja u dvorcima Brezovici*, Istraživanja kompleksa dvorca Brezovice. Izvještaj druge faze

istraživanja studenata Odsjeka za povijest umjetnosti, (ur.) Dubravka Botica, Filozofski fakultet Sveučilišta, Odsjek za povijest umjetnosti; Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 2013., 44–45.

32 O pismima v. MARTIN MODRUŠAN, *Nekoliko ženskih likova iz obitelji Drašković*, Kaj, V/11 (1972.), 60–69.

33 ANA KANIŠKI (bilj. 13), 25–26; Hrvatski državni arhiv, Fond obitelji Drašković 711, Kutija 73, Fasc. Brezovica – tlocrt, 194, F/61.

34 EMILIJ LASZOWSKI (bilj. 8, 1987.), 630.

35 Lezene i pilastri oblikovani su dodavanjem nepravilnih komada tankih opeka (podnih tavela i crjepova) u debelom sloju žbuke.

36 Ivan Either u Zagrebu djeluje od 1775. do 1811. godine, kao najznačajniji graditelj toga vremena, detaljnije v. LELJA DOBRONIĆ, *Bartol Felbinger i zagrebački graditelji njegova doba*, Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 1971.; LELJA DOBRONIĆ, *Neki radovi Ivana Eithera, zagrebačkog graditelja iz 18. stoljeća*, Iz starog i novog Zagreba VI, (ur.) Franjo Buntak et al., Muzej grada Zagreba, Zagreb, 1984., 173–175.

37 U obnovi je snižen sokl zbog čega je pročelju dodana jedna traka rustike.

38 Rodak graditelja Ivana Eithera, † 1847., opširnije v. LELJA DOBRONIĆ, nav. dj. (bilj. 36, 1971.), 29–30.

39 Fototeka Ministarstva kulture; snimka plana dvora; snimljeno 1895. godine; inv. br.: 8567; neg.: VII-356.

40 Fototeka Ministarstva kulture.

41 GJURO SZABO, *U spomen Viktoru Kovačiću*, Savremenik, 21/2 (1928.), 7.

42 DARJA RADOVIĆ MAHEČIĆ, ALEKSANDER LASLO, *Viktor Kovačić – promotor hrvatske moderne arhitekture*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 21 (1997.), 156.

43 ANA DRVENI, EVA KALOGJERA, *Viktor Kovačić i uređenje dvorca Brezovice*, Istraživanja kompleksa dvorca Brezovice. Izvještaj druge faze istraživanja studenata Odsjeka za povijest umjetnosti, (ur.) Dubravka Botica, Filozofski fakultet Sveučilišta, Odsjek za povijest umjetnosti; Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 2013., 15–20. Građa je pohranjena u Planoteći Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

44 Jedine presvođene prostorije na katu dvorca su krajnja južna prostorija istočnoga krila, kule te blagovaonica. Drvene grede u podu tavanškog prostora iznad blagovaonice, na položaju višem od stropova ostalih prostorija kata, upućuju na naknadnu izvedbu zrcalnog svoda.

45 Sva rasvjetna tijela vidljiva na fotografijama nastalima između dva svjetska rata odgovaraju Kovačićevim skicama po prostorijama: luster u nadbiskupovoj sobi, svjetiljka u kuli kapeli, svjetiljka u hodniku, dva kandelabra koje pridržavaju anđeli, kristalni luster u velikoj dvorani, svjetiljke na pročelju sa svake strane portala.

46 MIROSLAV BEGOVIĆ, *Interijeri Viktora Kovačića*, Arhitekt Viktor Kovačić, život i djelo, (ur.) Miroslav Begović, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatski muzej arhitekture, Zagreb, 2003., 209.

47 NINA GAZIVODA, *Vila Frangeš: geneza izgradnje i prepoznavanja značenja*, Pop & Pop, Zagreb, 2008., 226.

48 STJEPAN MARKULIN (bilj. 14), 83.

49 NINA GAZIVODA (bilj. 47), 113–134.

50 MIROSLAV BEGOVIĆ (bilj. 46), 207.

Summary

Dubravka Botica

Dijana Požar

Brezovica Castle – the Period of its Construction and Interior Decoration

In its long history, the Brezovica Castle and Estate were owned by numerous important individuals and families who played an important role in the social and political life of Croatia, from the counts Zrinski and Drašković (whose efforts made the strongest impact), followed by the Viceroy Gyulay and the Archbishop of Zagreb Antun Bauer. In the past, Brezovica was often chosen as a summer residence of Croatian notables. In Croatian art history Brezovica Castle has always been cherished for its wall paintings of scenes from the seven-year war in the great hall on the first floor, and admired as an exemplary three-winged Baroque castle building with towers, but was not systematically researched in the past. A teaching and research project aimed at the preservation of this castle, which is in a bad state, concentrated on researching the relevant literature, archive documents, photographic material, and, more recently, applying probes on the building itself. The probes have shown that the castle passed through several phases of alteration and renovation, which were previously not considered. The most important changes took place at the turn of the 18th century, when the Drašković family refurbished the building, and at the beginning of the 20th century, when Archbishop Bauer commissioned the architect Viktor Kovačić to undertake the renovation of the castle. These two periods are the central themes of present archive research of various sources, e.g. written documents, old plans, and drawings etc. The probes of the junction of the central and eastern wings of the castle, led to the conclusion that the east wing was a new subsequent addition to the building, being asymmetrical and longer than its central wing. An opening discovered by probing suggests that this may have been a passage in the past. The central wing was probably also changed: a central monumental entrance was built, along with a large hall on the first floor, with stairs on both sides. This was probably done after the so-called "Josephinian admeasurement" of 1783-84 was made, (showing a building which had only two wings), and after the death of Ivan, the eighth Count Drašković. The construction of the portal, surmounted by a balcony, on the north front of the building, and of the plastic ornaments added later, can be dated to the time when Viceroy Gyulay purchased Brezovica castle in 1807. The next significant intervention occurred much later, in 1912 when the Archdiocese of Zagreb bought the estate from the merchant Auš. The architect Viktor Kovačić was commissioned by him to renovate the castle. He worked on the project from 1914 to 1919.

Research of documents kept by the Ministry of Culture (sketches, drawings, descriptions, bills) proves that Kovačić completed the refurbishing of the whole interior of the castle, not just the central hall as previously believed. He gave special attention to the furnishings. His correspondence shows that he was in touch with the finest cabinet makers of Vienna, and took care of every detail of the renovations in Brezovica, inspired as he was by the woodwork in Schönbrunn Palace and the Neo-Baroque furniture of the Belvedere Palace in Vienna.

The numerous alterations undertaken in Brezovica Castle by its distinguished owners throughout the centuries, have so far not received the attention they deserve, and systematic research should be intensified in order to understand and cherish the richness and complexity of its history.